

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות

הלכה

מצות חזר בברכת כהנים

פרשת נשא תשפ"א

שנה כ"ג – קובץ ל"א [תשס"ט]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת נשא

מצות הזר בברכת כהנים

"כה תברכו את בני ישראל אמור להם" (ו' כ"ג).

א

מצות הזר להתברך

ידועים דברי ספר החרדים (פ"ד עשה י"ח), דלא רק הכהנים המברכים אלא גם בני ישראל המתברכים מפיהם בכלל מצוה זו, והביאו המשנה ברורה (בה"ל ריש סימן קכ"ח).

ודבר זה מצינו לו בית אב בדברי הראשונים, דהנה הבה"ג מנה מצוה זו גם בין המצוות המסורות לציבור (עי"ש במצוה ל"ב), אף שמנה מצוה זו גם במצוות עשה קצ"ח, ונראה מזה דגם הציבור בכלל מצוה זו. אמנם נראה טפי דכונתו לתקנת אנשי כנה"ג דברכת כהנים בשעת התפלה שודאי יש בה מחובת הציבור, וידועה שיטת הבה"ג דאף מצוות דרבנן בכלל מצות התרי"ג, וצ"ע.

ועיין עוד בפירוש הראב"ד (סוף מסכת תמיד) בשם ספר המקצועות דמי שאשתו נדה לא ישא את כפיו ואינו יכול להוציא את הרבים ידי חובתן, ומלשון זה משמע דיש מצוה וחובה על הציבור במצוה של ברכת כהנים והכהן מוציאם ידי חובתם. אך באמת אין לדייק כלל מלשון זה, דהלא דבריו דברי סגולה ולא מעיקר הדין כלל, וכונתו דכאשר אשתו נדה אין זה ראוי להאציל ברכת ה' על עמו ישראל.

ועיין בריטב"א (סוכה ל"א ע"ב) שכתב דאין ישראל בכלל מצוה זו אלא כהנים בלבד.

והנה בעל החרדים לא ביאר כונתו, ונסתבכו רבים בהבנת הדברים.

בשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' מ"ו) כתב, דמצות הזר אינה אלא לסייע לכהן לקיים מצותו, וכעין מש"כ הר"ן (בריש פ"ב בקידושין) דאף שאשה פטורה מפו"ר מ"מ יש עליה מצוה לסייע לבעלה בקיום מצותו, ומטעם זה אמרו גם בה "מצוה בה יותר

מצות הזר בברכת כהנים

מבשלוחה", וכע"ז מצות הציבור בברכת כהנים אבל אין מצוה בעצם על הציבור להתברך.

אך בשו"ת חת"ס (או"ח סי' כ"ב) מבואר, דיש מצוה בעצם על ישראל להתברך מפני הכהנים, דהנה בגמ' בר"ה (כ"ח ע"א) איתא שהמוסיף על ברכת כהנים עובר על בל תוסיף והוי בעידן מצוותיה כיון דאילו איתרמי ליה צבורא אחריני מצווה לברכם, וביאר החת"ס, דאף שהכהן כבר קיים מצותו ויצא יד"ח, יש עליו מצוה להוציא את הציבור האחר יד"ח ולברכם. הרי דיש מצוה על הציבור להתברך מפני כהן, אף כשהכהן כבר קיים מצותו באותו היום.

וההפלאה בכתובות (כ"ד ע"ב) כתב לבאר דברי הגמ' שם דזר העולה לדוכן עובר בעשה, דעשה זה היינו מצות העשה שעל הישראל להתברך מפני הכהן, כיון שאין הברכה חלה אלא על העומד כנגד פני הכהנים ולא על העומד מאחוריהם, נמצא שזר העולה לדוכן ביטל מצותו להתברך.

ולפי דרכו הוסיף ליישב את דברי רבי יוסי (בשבת קי"ח ע"ב):

"מימי לא עברתי על דברי חבירי, יודע אני בעצמי שאיני כהן ואילו אומרים לי חבירי עלה לדוכן הייתי עולה".

ונלאו כל חכמי לב להבין, דהלא בודאי לא היה שומע לחביריו המצוים עליו לבטל מצות התורה. ולפי דרכו מיושב דרך כשיש כהן בבית הכנסת עובר הזר במה שמבטל מצותו להתברך מפני הכהן, אבל כשאין שם כהן אין הישראל עובר בעשה, ובזה האופן אמר ר' יוסי שהיה עולה ע"י בקשת חביריו עי"ש. ומ"מ למדנו גם מדבריו דהוי מצות עשה ממש על הישראל להתברך מפני הכהן ולא רק מצוה לסייע לכהן.

ולענ"ד נראה יותר בגדר מצוה זו שעל הישראל, דכל ענינה דכיון שנצטוו הכהנים לברך את העם, הרי זה רצון ה' שעם ישראל יתברך ע"י הכהנים, ומשום כך ציוה את הכהנים לברכם, וממילא מסתבר שמצוה זו מוטלת גם על כל העם שיתברכו מפני הכהנים, דזה עיקר ענין המצוה ומהותה, האצלת ברכת ה' על ישראל על ידי הכהנים. אלא שעדיין יש להסתפק אם חלקם של הזרים במצוה זו הוי מצות עשה ממש, או רק עשיית רצון ה' במהות המצוה ותכליתה, ומדברי ההפלאה ותלמידו החת"ס מבואר

מצות הזר בברכת כהנים

דהוי מ"ע ממש על הזרים כמו על הכהנים וזר העולה ומוציא עצמו מכלל מצוה זו עובר בעשה.

ואף שלכאורה אין לומר דכל מצות הציבור הוא למלאות מהות המצוה ולקבל את ברכות הכהנים, דהלא הברכה חלה אף על עם שבשדות אף שאינם נמצאים כלל ואינם שומעין את ברכת הכהנים, וא"כ אין הברכה תלויה כלל בהשתתפותם בפועל ובנוכחותם של המתברכים, וא"כ ברור שאין זה גדר מצות הציבור, ומן הטעם הזה יש לדחות גם את הדרך שכתב מהר"י אסאד דמצות העם לאפשר לכהנים לקיים את מצותם, דהלא הכהנים מקיימים מצוה זו אף כשאין המתברכים לפנייהם והם מברכים את העם שבשדות.

אך באמת נראה ברור לענ"ד, דאף שהברכה אף על עם שבשדות, אין עיקר הברכה אלא על אלה העומדים פנים כנגד פנים ואותם מברכים הכהנים, דאל"כ אין פשר לכל הלכה זו שדרשו כה תברכו בקול רם, כאדם המדבר לחבירו פנים כנגד פנים, וע"כ דודאי יש תוספת ברכה על אלה העומדים פנים כנגד פנים לקבל את ברכות הכהנים, אף גם עם שבשדות מתברכים עמהם, ולפיכך אין המצוה בטלה אף בבית הכנסת שכולה כהנים.

ועוד, דהנה מבואר בסוטה (ל"ט ע"ב) ונפסק בשו"ע (או"ח סי' קכ"ח סעיף י"ח) דאין הכהנים רשאים לברך עד שתכלה אמן מפי הציבור, ואין הציבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים, וטעם הלכה זו לא נתבאר בגמ', אך התוס' שם (ד"ה עד) ביארו, דכל אחד חייב לשמוע את כל ברכות הכהנים, ואם אחד מאריך באמן לא ישמע את התיבה הראשונה שבברכות. ובדרך זו ביארו התוספות למה בבציעת הפת אין הבוצע צריך להמתין למי שמאריך באמן כיון שאינו אלא טועה, אבל בברכת כהנים ממתין לכל הציבור, דבבציעת הפת צריך להמתין רק כדי לשמוע אמן ודי לו שישמע מפי רוב הציבור והטועה אינו מעכב, אבל בברכת כהנים צריך להמתין משום השומעין דחייבין לשמוע את הברכות, ומשו"כ אין הכהנים רשאים לברך עד שתכלה אמן מפי כל השומעין.

ולכאורה צ"ב בהלכה זו, דלמה חייב כל אחד לשמוע את כל הברכות, והלא הכהן מקיים מצותו גם כשיש אחד שאינו שומע מקצת הברכות, וגם פשוט לכאורה שאדם זה שמאריך באמן לא גרע מהעם שבשדות והברכה חלה עליו, דרק מי שעומד מאחורי

מצות הזר בברכת כהנים

הכהנים ומראה בכך שאין הברכות חביבות עליו אינו בכלל הברכה, כמו שביאר רש"י בסוטה שם, אבל זה שמאריך באמן ודאי אינו מזלזל בברכות, ופשיטא שהברכה חלה עליו אף כשאינו שומע את כל הברכה, וא"כ למה צריך לשמוע את כל הברכות.

ועוד מצינו (שם בסעיף כ"ג) דאסור להסתכל בידי הכהנים, אלא צריך להתכוין לברכות ולא להסיח דעת מהן, ומן הטעם הזה גם הכהנים לא יסתכלו בידיהם (עי"ש במשנ"ב), וטעם זה מבואר גם ברמב"ם (בפי"ד ה"ז מהלכות תפילה), וגם בזה צ"ב, דמה כונה צריכים לכוין בברכת כהנים, ולמה אסור להסיח דעת בשעת הברכה, והלא מצות הכהנים היא והברכה ממילא נאצלת על כל הציבור, ומה גדר זה שאסור להסיח דעת מן הברכות.

ומריש הוי אמינא, דברכה לחוד ומצוה לחוד, ואף שהברכה נאצלת אף על עם שבשדות, בודאי אין הם בכלל קיום המצוה, ומה שצריך לכוין בברכות הכהנים אינו כדי שתחול ברכתם עלינו וגם לא לאפשר להם לקיים מצותם, אלא משום שכך ענינה ואופן קיומה של מצוה זו, והיא מתקיימת ע"י שני הצדדים, הכהן המברך והעם השומע ומקשיב לברכתו. וכך דרשו חז"ל (שם ל"ח ע"א) "אמור להם" "כאדם המדבר לחבירו" ומשום כך צריך לעמוד פנים כנגד פנים, ועוד דרשו "אמור להם, שיהיו כולם שומעין" כמבואר בספרי וכ"כ רש"י בפרשתנו, ומזה למדנו שכך דרכה של מצוה זו שהיא מתקיימת ע"י המברך והשומע "כאדם המדבר לחבירו", וכשם שהכהן מצווה לברך ישראל, מצווה לשמוע ברכתו ולכוין לה, ואין זה ענין לברכת ה' החלה עליו ע"י הברכה. ומטעם זה צריך לכוין בשעת הברכות ולא להסיח דעת מהם, ומשום כך אין הכהן רשאי לברך עד שתכלה אמן מפי הציבור כדי שכל אחד יוכל לקיים מצותו לשמוע את כל הברכות בשלמותם.

אך באמת אין זה נראה כלל, ואין לחלק במצוה זו בין המצוה והברכה, דכל ענין המצוה אינו אלא להאציל את ברכת ה' על העם, ומשו"כ נראה יותר כנ"ל.

אמנם מצינו שנחלקו הפוסקים במה שאמרו בברכות (נ"ה ע"ב) דהאי מאן דחזו חלמא ליקום מקמי כהני ולימא רבון העולמים, דלדעת ההגה"מ (פי"ד מתפלה אות ה') והתרומת הדשן (סי' כ"ז) יאמר תפילה זו רק בסוף הברכה כדי שלא להפסיק באמצע הברכה, והבית יוסף (בסימן ק"ל) פסק דאפשר לאומרה גם באמצע הברכה, דכיון דכל

מצות הזר בברכת כהנים

ענין תפילה זו להמתיק חלום רע ולתקנו הו"ל כאילו אינו מסיח דעתו מברכת כהנים. וכך הביא מ"תשובה אשכנזית", וכונתו לתשובת מהרי"ל (סי' קמ"ח), עי"ש.

מיהו יש להעיר דמלשון התרה"ד שם משמע דלא משום עצם המצוה שעל הציבור לשמוע ולכוין פקפק בזה, אלא משום דברי הגמ' בסוטה (מ' ע"א) "כלום יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר פנים" עי"ש, ואפשר דהיינו הך אלא שדיברו חז"ל בלשון משל ומליצה, אך אפשר דלענין הסה"ד מודה תרה"ד לסברת מהרי"ל דאין בזה חסרון, אלא דס"ל דמ"מ אין זו הנהגה ראויה משום כלום יש עבד וכו', ודו"ק היטב כי קצרתי.

ב

הנהגת העומד בלחש בברכת כהנים

והנה נחלקו גדולי זמנינו להלכה במי שעומד בתפלת הלחש והגיעו הציבור לברכת כהנים מה יעשה. באגרות משה (או"ח ח"ד סי' כ"א אות ב') וכן בשבט הלוי (ח"ג סי' ט"ו) פסקו שישמע ברכת כהנים ויפסיק מתפלתו כדי לשמוע. וראיתי בספר דינים והנהגות החזו"א שכך נהג החזו"א, אך הגרי"ש אלישיב פסק שימשיך בתפלתו, ונימוקו עמו דלא גרע מעם שבשדות דאניסי והברכה חלה עליהם, וכן זה שעומד בתפלה ואינו רשאי להפסיק הברכה חלה עליו ללא שישמע ויכוין.

ולענ"ד נכונה שיטת החזו"א והאגרות משה דאף שגם עם שבשדות נכללים בברכה, ודאי יש ענין לכוון לקבל את ברכת ה' הנאצלת על ידי הכהנים, וככל החזיון הנ"ל.

ג

אם צריך הציבור להשתדל שיהיה כהן שיברכם

עוד יש לעיין בענין מצות הציבור לשמוע ברכת כהנים, האם הם מצווים רק כשיש כהן בבהכ"נ והוא מברכם, אבל אינם מצווים להשתדל שיהיה כהן בשעת התפלה לברכם, דעיקר מצוה זו לכהנים ניתנה והם שנצטוו ב"כה תברכו", אלא שכך הוא מצות הציבור שבשעה שהכהנים מברכים אותם לשמוע את הברכות ולכוין להם, או שמא מצוה על הציבור שיתברכו כשם שמצוה על הכהנים לברך, וכשם שמצוה על הכהן

מצות הזר בברכת כהנים

להשתדל לבא לבהכ"נ כדי לברך את העם, כן מצוה עליהם להשתדל לבא ולהיות בשעת ברכת כהנים.

והנה מדברי ההפלאה לא למדנו אלא שיש מצוה על העם בשעה שהכהנים מברכים אותם, ומשום כך זר שעולה לדוכן ומוציא עצמו מן הכלל עובר בעשה, אבל אפשר דאין עליהם להשתדל להתברך מפי הכהן, אבל מדברי החת"ס למדנו גם זאת שמצוה על הציבור להתברך ולהשתדל שיבא כהן לברכם, שהרי ביאר דיש מצוה על הכהן אף לאחר שקיים מצותו לברך שוב בציבור אחריני כדי להוציאם עי"ש, וזה חידוש.

מצות הזר בברכת כהנים

ב

באיסור זר בנשיאת כפים

א

ברכה לבטלה בברכת כהנים בזר

הנה בכתובות (כ"ד ע"ב) איבעיא לן בגמ' אם מעלין מנשיאת כפים ליוחסין, ואמרו שם דבזר העולה לישא את כפיו יש איסור עשה, וברש"י (ד"ה דאיסור עשה) כתב דהכוונה ללאו הבא מכלל עשה, ד"ה תברכו" כתיב, אתם ולא זרים.

ויש להעיר בזה, דכיון דיש מצות עשה על הכהן לברך את ישראל, ע"כ דקרא אתי למצות עשה, ומנ"ל לדרוש ממנו לאו הבא מכלל עשה. וכה"ג מבואר להדיא בזבחים ל"ד ע"א דכיון דקרא אתי למצוה אין ללמוד ממנו לאו הבא מכלל עשה.

אך במכות (י"ח ע"ב) דרשו מ"ואכלו אותם אשר כופר בהם" דלפני כפרה אסור בלאו הבא מכ"ע, וקשה דהא צריך קרא למצות אכילת קדשים, וצ"ע בזה לקבוע כלל בדבר.

ובמסכת שבת (קי"ח ע"ב) א"ר יוסי "מימי לא עברתי על דברי חבירי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אילו אומרים לי חברי עלה לדוכן הייתי עולה", ובתוס' (שם ד"ה אילו) כתבו דלא ידע ר"י מה איסור יש בדבר אם לא משום ברכה לבטלה, וכבר כתב המגן אברהם (סי' קכ"ח ס"ק א') דאפשר דזו כונת הגמ' בכתובות שם, דהאיסור עשה היינו עשה דברכה לבטלה, כמבואר בתמורה (ד' ע"א) דמוציא ש"ש לבטלה הוי עשה ד"את ה' אלקיך תירא" וכפי שנפסק בשו"ע (או"ח סי' רט"ו ד').

והנה הנודע ביהודה (קמא או"ח סי' ו') הביא שנחלקו הלומדים בביאור דברי התוס', אם כונתם לברכת המצוה דהוי לבטלה, או לעצם ברכת הכהנים דהוי לבטלה, ובמסקנת הדברים כתב דמסתבר דכונת התוס' הוי לעצם ברכת הכהנים עי"ש.

ולכאורה דבריו תמוהים, דהא ברכת כהנים הוי פסוק בתורה ומה ברכה לבטלה שייך בה, וכי אסור לומר פסוק בתורה לבטלה, וכבר דחה המרכבת המשנה (פי"ד מהל' מאכ"א הי"ז, בסוגרים שבסוף דבריו) את דברי הנוב"י, עי"ש שהביא את דברי הטור

מצות הזר בברכת כהנים

(סי' ר"ו) בשם רבינו יונה (ברכות כ"ח ע"א) דמי שהתחיל לברך ברכה לבטלה ולא הזכיר אלא בא"ה ישרים "למדני חקיד" ואז אי"ז ברכה לבטלה כיון שהוא פסוק בתהלים. וכע"ז תמה על הנוב"י בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' י"ג). ויש להעיר עוד דמאי שנא מקריאת שמע דאמרו בו דאף לאחר הזמן לא הפסיד "כאדם הקורא בתורה" (ברכות ט' ע"ב), וכן הוא בברכת כהנים דהוי פסוק בתורה.

ונראה בדעת הנוב"י, דשאני ברכת כהנים מתפילה וקר"ש, דברכת כהנים הוי ברכה ולא תפילה בעלמא, וכל מהות ברכתו הוא להשפיע ברכת ה' על ישראל ככתוב "ושמו את שמי על בני" ואני אברכם" [עיין סוטה (ל"ט ע"ב)] "עשה עמנו מה שהבטחתנו" [וכו'], וכיון שאין ברכת ה' חלה על ידי זר המברך, הוי ברכה לבטלה, משא"כ באומר "ברוך אתה ה' למדני חקיד" דהוי ברכה בעלמא שהוא פסוק בתורה בודאי רשות ביד כל אדם לברך את ה' בכל שעה כפי שעשה דוד המלך ע"ה. וכן בקר"ש הרי פשוט דהקורא קר"ש הרי הוא כקורא בתורה מלבד מה שמקיים מצות קר"ש, וגם בענין שאינו יוצא יד"ח קר"ש לא גרע מהקורא בתורה, אבל ישראל העולה ומברך ברכת כהנים לשם ברכה הוי ברכתו לבטלה כיון שכל ענין ברכתו הוא לשם ברכת כהנים, בעוד שאינו ראוי להשרות ברכת ה' על ישראל [וכע"ז מצינו דאף דיכול להתפלל נדבה מ"מ המתפלל פעמיים לשם חובה הוי ברכתו לבטלה ודו"ק], אבל אם אומר ברכת כהנים שלא לשם ברכת כהנים אלא לשם ברכת שלום בעלמא פשוט שאינו עובר בכלום, ולא גרע מברכת שלום בעלמא דאמרו בברכות נ"ד ע"א תיקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם, ולק"מ מה שתמהו בזה על הנוב"י.

וכדוגמא לדבר עיין בספרי מנחת אשר דברים (סימן ס"ג) שם ביארתי את מש"כ השאג"א (סי' כ"ד) דאפילו לפי השיטות שהביא השו"ע (סי' מ"ו סעי' ט') דפסוקי תורה הנאמרים בדרך תפילה ותחנון אינם חייבים בברכת התורה, פשוט דהקורא קריאת שמע חייב לברך ברה"ת, דשאני קר"ש מתפילה, דתפילה במהותה שונה היא מתורה דהוי רחמי ובקשה או שבח להקב"ה, אבל קריאת שמע היא ממש כקריאת התורה, אלא שנצטוו לקרוא פרשה מסויימת זו שבתורה בשכבו ובקומו, והרי מבואר בנדרים (ח' ע"א) ובמנחות (צ"ט ע"ב) דיוצא יד"ח ד"והגית בו יומם ולילה" בקר"ש שחרית וערבית, ועיין ברשב"א (ברכות י' ע"ב) דהקורא קר"ש הוא כקורא בתורה ממש אלא דמקיים גם מצות קר"ש, משא"כ האומר פסוקי תורה בדרך תחנון הוי עוסק

מצות הזר בברכת כהנים

בתפלה ולא בקריאה, וכמו"כ בני"ד שאני ברכת כהנים מהקורא בתורה, ודו"ק בזה כי קצרת ו"אכמ"ל.

ב

'ברוב עם הדרת מלך' באינו שייך במצוה

והנה בדרכי משה שם כתב ליישב את דברי רבי יוסי שאמר שהיה עולה לדוכן כדי שלא לעבור על דברי חבריו, מהא דאמרי' בכתובות דעובר בעשה, וחילק בין זר הנושא כפיו כשהוא לבדו דעובר בעשה, לזר הנושא כפיו עם הכהנים דאינו עובר, וגם בהגהות הרמ"א בשו"ע (בסי' קכ"ח סעי' א') כתב כן בדרך אפשר, והמג"א (שם ס"ק א') תמה "וצ"ע מנא ליה לר"י חילוק זה". ובאמת צריך ביאור בטעם הדברים.

וראיתי בהגהות החת"ס לשו"ע שם שכתב לבאר עפ"י המבואר בפוסקים דאם מוסיף הדסים לשם נוי אינו עובר בבל תוסיף, כיון שיש בזה הידור מצוה, וכתב החת"ס דכמו"כ י"ל דכיון דברוב עם הדרת מלך ויש בזה הידור מצוה אין בזה איסור עי"ש.

ולכאורה צ"ע ג' בדבריו, ראשית, דנראה פשוט דליכא 'הדרת מלך' אלא ברוב עם העושים מצוה ולא במי שאינו שייך במצוה כלל, דבאמת מצינו גדר זה ד"ברוב עם" בג' פנים שונות. א', היכא שרבים משתתפים בעשיית המצוה וכל אחד עושה חלק ממנה, כהא דפסחים (ס"ד ע"ב) בעבודת קרבן פסח. ב', כשרבים עושים מצוה וכולם עושים כולה, כהא דמגילה דיש לקרותה ברבים כמבואר במג"א (סי' תר"צ ס"ק כ"ג), ועוד מבואר במג"א (סי' תרפ"ט ס"ק י') דנכון שאחד שיוציא את הרבים משום ברוב עם, דהיינו שרבים משתתפים ביחד במצוה. ג', כשרבים נוכחים בעשיית המצוה, כהא דיומא (ע' ע"א) כשרבים רואים קריאת הכהן גדול ביוה"כ. אך נראה פשוט דאין מצוה לזר לעלות לדוכן משום ברוב עם כיון שהוא אינו במצוה זו, ואין בזה הידור מצוה והדרת מלך כלל.

ותו, דאין לדמות איסור בל תוסיף לאיסור זר בברכת כהנים, דבשלמא באיסור בל תוסיף, כיון דאינו מתכוין להוסיף בגוף המצוה, אלא כל ההוספה הוא לשם נוי והידור בלבד, בזה ליכא איסור כיון שאינו מוסיף במצוה אלא מוסיף בהידורה והרי נצטוינו לעשות כך, אבל באיסור שעל הזר לעלות לדוכן ולברך דהוי איסור מגזה"כ מה לן במה שהוא מתכוין לשם הידור ובמה בטל האיסור שעליו לברך את ישראל.

מצות הזר בברכת כהנים

ונראה בזה בהבנת דברי החת"ס, דמה שאינו עובר בבל תוסיף בהוספה לשם נוי והידור הוי משום דבכה"ג הוי כאילו התכוין בפירוש שלא לשם מצוה, וכשהוא מכין כונה הפכית אינו עובר בבל תוסיף אפילו למ"ד מצוות אינן צריכות כונה, וכמ"ש התוס' בסוכה (ל"ט ע"א) דכשהוא מתכוון בפירוש שלא לצאת אינו יוצא אפילו למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, ובדרך הזה כתב הגרעק"א בתוספותיו למס' סוכה (פ"ג מ"ח), ולפי דרך הבנה זו יש לומר גם לענין האיסור שעל הזר לברך את ישראל, דאם הוא מתכוין לשם הדרת מלך בלבד הוי כאילו התכוין בפירוש שלא לשם מצוה ואינו עובר, וכפי שכתב בביאור הלכה (ריש סי' קכ"ח) דאם הישראל מתכוין בפירוש שלא לשם מצוה אינו עובר (ועי' להלן אות ג' בביאור דבריו).

אך באמת רחוק לומר בעולה לדוכן עם הכהנים שאינו מכון לשם מצוה אלא לשם הידור בלבד. ועוד נראה לכאורה דכל ההידור דברוב עם אינו אלא במה שרוב עם עושים מצוה יחדיו ומכוונים לה כנ"ל, וא"כ אין זה דומה כלל להמוסיף הדברים לשם נוי והידור בלבד. ובגוף דברי רעק"א דנתי במקום אחר דלכאורה המוסיף לשם נוי לא נקרא היפך כונה כלל, כיון שאינו מכין שלא לצאת יד"ח אלא שיש לו כונה אחרת, ולא גרע מהתוקע לשם שיר דהוי רק חסרון כונה ולא היפך כונה, והבאתי את דברי הפנ"י בר"ה (כ"ח ע"ב) שכתב כעין דברי הרעק"א, דהתוקע לשיר מיקרי היפך כונה. אך לולי דבריהם היה נראה דרק כשהוא מתכוין בפירוש שלא לצאת אינו יוצא, וכלשון התוס' שם "דאין אדם יוצא יד"ח בע"כ", אבל כשהוא מתכוין כונה אחרת, כגון לשיר או להידור, אין בזה אלא העדר כונת המצוה ולא היפוכה, וצ"ע.

עוד יש להעיר בדברי רעק"א שם דאין יסוד הדברים מוסכם, דבקובץ שיעורים (ח"ב סי' ל"ג אות ב') כתב ליישב קושיית הטורי אבן בר"ה שם במה דמבואר בעירובין (צ"ה ע"ב) דלמ"ד מצוות אי"צ כונה אינו יכול להוציא תפילין שתיים משום דעובר בב"ת אף בלי כונה, והקשה השאג"א דאכתי יכול לכוין בפירוש שלא לשם מצוה ובכה"ג אפי' למ"ד מצוות אין צריכות אינו עובר, ותירץ בקו"ש דאף דאינו יוצא יד"ח במקום היפך כונה אין זה אלא משום שאינו יוצא יד"ח בע"כ, אבל אין היפך כונה מהני לענין שלא יעבור בבל תוסיף, דמ"מ הוי מעשה מצוה, ולענין בל תוסיף אין הדבר תלוי אלא אם הוי מעשה מצוה או לא עי"ש. ולפי דבריו ע"כ אין טעם ההיתר להוסיף הדסים לשם נוי משום דהוי ככוונה הפכית, ודלא כדברי הגרע"א, דהא לא מהני כוונה הפכית

מצות הזר בברכת כהנים

להצילו מאיסור בל תוסיף. אלא טעם ההיתר הוא דכיון דהוא מתכוין לשם הידור מצוה אין זה מוסיף בעצם המצוה ואין בזה איסור בל תוסיף, ודו"ק בכ"ז כי קצרתי.

שוב ראיתי בסידור רבי נפתלי הירץ ע"ד הקבלה (נדפס בשנת ש"כ ודבריו מובאים בשל"ה הקדוש ובהרבה ספרי קדמונים) שכתב בנשיאת כפים דלפי"ד התוס' בשבת הנ"ל דאין איסור בנשיאת כפים ע"י זר אלא אם מברך, דיש הידור ד"ברוב עם הדרת מלך" בישראל העולה לדוכן עם הכהנים רק שלא יברך, ומה שלא נהגו כן הוא מחשש שיעלה גם בלי כהנים, וזה ראייה גדולה לדברי החת"ס, ושמחתי במציאה זו כעל כל הון.

ובבית יעקב (בכתובות שם) כתב לפרש דאין כונת הגמ' דיש איסור עשה בישראל העולה לדוכן, אלא דיש איסור עשה בכהן שאינו עולה, וכמבואר בגמ' בסוטה ל"ח דעובר בג' עשין, וכיון שכן לא רצו חכמים להחמיר ולהצריך שני עדים לנשיאות כפים כיון שבכך יבטלו כהנים ממצות עשה דנשיאת כפים, עי"ש.

ובספר תורה תמימה בפרשתנו דקדק מדברי רבינו ירוחם בהקדמתו שגרס בדברי הגמ' בשבת שם בדברי ר' יוסי "יודע אני בעצמי שאיני כדאי" וכו', ופירש בגירסתו דאין הכונה לנשיאת כפים כלל אלא שהיה עולה לדרוש בתורה אף שיודע הוא בעצמו שאינו כדאי. אך לענ"ד דבריו אין להם מקום, דנראה טפי דרבינו ירוחם כתב דבריו בהקדמתו בדרך משל ומליצה דאף שלגודל ענותנותו אינו כדאי, קיבל דברי חבריו לחקוק דבריו בדפוס, ובודאי שאין בלשון זה לחדש פירוש וגירסא שלא מצינו לו חבר בדברי הראשונים והאחרונים, עי"ש ודו"ק.

ג

זר המברך בלא כוונה

בביאור הלכה (ריש סי' קכ"ח) העיר דלכאורה יש איסור על הזר לברך את חבריו בפסוקים אלו של ברכת כהנים, דעובר בעשה, ולפי דעת הפמ"ג שם עובר הישראל אפילו בלא נשיאת כפים, והביא בשם המגן גבורים דאין בזה איסור אלא כשמתכוין לשם מצוה, אבל כשמתכוין לשם ברכה בעלמא אין בזה איסור. והעיר דזה רק למ"ד מצוות צריכות כוונה, דכמו שאינו יוצא בלא כוונה כמו"כ אינו עובר בלא כוונה, אבל למ"ד

מצות הזר בברכת כהנים

מצוות אין צריכות כונה ה"ה דעובר בלא כונה [וכמו שמצינו בר"ה (כ"ח ע"ב) דלמ"ד מצוות אי"צ כונה ה"ה דעובר בבל תוסיף אף בלא כיון לשם מצוה], עי"ש.

והנה לכאורה יש לדון לולי דברי הגדולים הנ"ל, דישראל המברך עובר אף ללא כונה, משום דהתורה אסרה על ישראל לברך את חבריו כמצוות הכהנים, ומה כונת מצוה שייך בזה, ואין זה דומה ללאו דבל תוסיף דמהות איסורו הוי בהוספה על המצוה, דבזה אם אינו מתכוין לשם מצוה אין כאן הוספה על המצוה, ואין מעשיו אלא כמעשה רשות בעלמא, אבל בישראל המברך דמעשה זה הוי עבירה מה ענין כונת מצוה יש בזה.

ונראה בדעת הגדולים הנ"ל, דאין כונתם לכונת מצוה ממש, אלא דאין כאן איסור אלא כשהישראל מתכוין ל"ברכת כהנים" דהיינו לברך את ישראל ולהחיל עליהם את ברכת ה', כשם שהכהנים נצטוו לעשות דזה אסרה תורה, אבל כשכונתו לברכת שלום בעלמא אין זה דומה כלל לברכת כהנים וד"ז לא נאסר ע"י התורה. ולפי"ז יש להסתפק בישראל העולה לדוכן ומתכוין בפירוש שלא לשם מצוה אם ינצל בכך מן האיסור, דלכאורה נראה דמתכוין שעולה לדוכן ומברך כדרך הכהנים יש בכך איסור ואין כונתו מצילתו, ודו"ק בזה. שוב ראיתי במגן גבורים שאכן כתב דכהן העולה לדוכן אם אין מתכוין למצוה אינו עובר, והנלענ"ד כתבתי.

ויש לדון עוד במסקנת המשנ"ב דלמ"ד מצוות אין צריכות כוונה אסור אף בלא כונה, דאפשר דלא אמרו מצוות אין צריכות כוונה אלא במי שהמצוה נוהגת בו, דכיון שהוא בר חיובא יש כאן מצוה אפילו כשאינו מתכוין לכך, וגם לענין בל תוסיף הוי כאילו כיוון, אבל במי שאין המצוה נוהגת בו כלל כגון ישראל בברכת כהנים אם איתא דאינו עובר אלא אם כן יש על ברכתו שם מצות ברכת כהנים אפשר דאם אינו מתכוון לכך להדיא אינו עובר, דבישראל שאינו מתכוין לשם מצוה אין זה אלא כמעשה רשות בעלמא. וכע"ז חידש רבא בר"ה (כ"ח ע"ב) דאף אם בזמנו ל"צ כונה לעבור בב"ת שלא בזמנו אינו עובר אלא בכונה ומי שאינו מצווה הוי כשלא בזמנו.

אך עיין בתוס' בעירובין (צ"ו ע"א ד"ה מיכל בת כושי) שכתבו דאשה במצוות שהזמן גרמא הוי כשלא בזמנו ושוב כתבו שזה דוחק, אך יש לחלק בין אשה דאף שאינה מצווה יש גדר מצוה בעשייתה [אלא דלרש"י יש בה איסור דרבנן ד"נראה כמוסיף"] לזר בברכת כהנים שאין בו מצוה כלל ואפשר דהוי כשלא בזמנו, וצ"ע בזה, ודו"ק היטב בכל זה כי קצרתי מאוד מאוד.

אם ישראל העולה לדוכן מבטל עשה להתברך מפי הכהנים

כתב בהפלאה (בכתובות שם) לחדש, דכשם שיש מצוה על הכהן לברך את ישראל, כך יש מצוה על ישראל להתברך מפי הכהנים, ושניהם נכללים ומצווים במצות ברכת כהנים, ואם הישראל עולה לדוכן הוא מבטל בכך מצותו להתברך מפי הכהנים, כיון שאין הברכה חלה עליו אלא כשהוא פנים כנגד פנים, ושוב הביא כן בשם החרדים. ולפי"ז חידש דאין איסור בזר העולה לדוכן אא"כ יש בבית הכנסת כהנים אחרים הנושאים כפים ולא כשאין שם כהן [וזה היפך דברי הרמ"א שהובאו לעיל אות ב'].

אך נראה לכאורה לדון בדבריו, דהנה יסוד דבריו בנה על מה שמצינו ביבמות (כ' ע"א) דמצות עשה דיבום דוחה ל"ת מה"ת אף שלא מצינו ציווי אלא על היבם ולא על היבמה, וע"כ דכיון דאי אפשר לקיים את המצוה אלא בהשתתפותה גם היא בכלל המצוה, וכמו"כ בנשיאות כפים. ונראה לחלק לכאורה, דשאני מצות יבום שא"א לקיימה אלא ע"י אשה זו המסויימת שנפלה לפניו לייבום, ובזה מסתבר דהיא מחוייבת עפ"י תורה להתייבם לו כשם שהוא מצווה ליבמה, ושניהם ממש בכלל המצוה, אבל בנשיאות כפים שהכהן יכול לקיים מצותו ע"י כל ישראל שבעולם, ואין צורך בקבלת הברכות ע"י איש מסוים, ועוד דבמקום שאין שם ישראל מברכין הכהנים לעם שבשדות, בזה מסתבר דאין הישראל בכלל החיוב ממש, אלא די'ש עליו מצוה בעלמא לסייע לכהן לקיים מצותו, ואין כוונת החרדים לחדש דישראל בכלל עיקר מצות העשה בברכת כהנים והוא מצווה להתברך כפי שהכהן נצטווה לברך, אלא דגם הישראל יש לו חלק במצוה במה שהוא מסייע לכהן לברך.

ונראה עוד דמה שישראל נכלל במצוה זו אינו בהכרח משום שהוא מסייע לכהן במצותו, אלא משום שהוא ממלא בקבלת הברכות רצון השי"ת, דכיון דצותה תורה שהכהנים יברכו את ישראל הרי שרצונו ית"ש שישראל יתברכו, וא"כ כשישראל מקבל את ברכות הכהנים הוא ממלא בזה את רצון השי"ת ובכך הוא עושה מצוה, אך אין עליו ציווי ממש כמו שיש על הכהן דנימא דהוא מבטל מצות עשה כשאינו מתברך (ועיין מנחת אשר במדבר סי' י"א באריכות).

מצות הזר בברכת כהנים

ובאמת מצינו גדר מצוה זו אף בפו"ר, דכתב הר"ן (ריש פ"ב דקדושין) דאף דאין אשה מצוה בפו"ר מ"מ יש לה מצוה שהיא מסייעת לבעלה במצוה זו, ולפיכך אמרו גם בה דמצוה בה יותר מבשלוחה [ובחי' לקדושין (סי' מ"ד) דנתי במה דנקט הר"ן דכל גדר מצוה בו יותר מבשלוחו הוי משום מצות פו"ר שמעשה הקדושין הוא הכשר לה, ולא משום מצות קדושין גופה דהוי מצוה בפנ"ע, ואכמ"ל בזה], והנה פשוט בדברי הר"ן אין לפרש דגם האשה בכלל המצוה ממש, שהרי קי"ל דאשה פטורה ממצות פו"ר דאין דרכה לכבוש (יבמות ס"ה ע"ב), וע"כ דכל כונת הר"ן הוא דאף לאשה יש גדר זכות ומצוה במה שהיא מסייעת לבעלה במצות פו"ר אף שהיא לא נצטוותה כלל במצוה זו.

[ובזה נראה דלק"מ מה שהקשה שם בחידושי אנשי שם דכיון דגם לאשה יש חלק במצוה זו א"כ למה לא תוכל לתבוע גט וכתובה כשאין לה זרע מבעלה משום שברצונה לקיים חלקה במצות פו"ר, ולמה אמרו בגמ' שהיא יכולה לתבוע גט רק בטענת בעינא מרא לקבורה וחוטרא לידא, דלפי הנ"ל אין לה חיוב כלל בפו"ר, אלא דיש לה זכות ומצוה במה שהיא מסייעת לבעלה אך כשאין בעלה בן בנים אין לה הפסד מצוה כלל, ופשוט].

וא"כ מצינו בזה שני גדרים נפרדים, דביבום הוי האשה בכלל המצוה ממש וכאילו לשניהם אמרה תורה שיקיימו מצות ייבום, אבל בפו"ר יש לאשה רק זכות ומצוה בעלמא בסייעה לבעלה וכעין ענין הערבות. וא"כ יש להסתפק במצוה שעל הישראל להתברך מפני הכהנים אם דומה הוא לחובת היבמה ביבום או למצות האשה בפו"ר, ונראה דהגאון ההפלאה נקט דיש לישראל חיוב ממש בברכת כהנים וכמצות האשה ביבום, ולפיכך יש ביטול מצות עשה כשאין מתברך, אך לולי דבריו היה נראה טפי דאין לישראל אלא זכות בעלמא וכמצות האשה בפו"ר ולא שייך בזה ביטול מצות עשה כנ"ל.

ונראה קצת ראי' לדרכנו דהנה החרדים (שם בפ"ד) אחר כתבו דהישראל המתברך נכלל במצוה זו, כתב דישראל העולה לדוכן עובר בעשה ד"כה תברכו, אתם ולא ישראל", ולהבנת ההפלאה הו"ל למימר דעובר גם במה שהוא מבטל מצות עשה להתברך, וע"כ נראה מזה דאף לדברי החרדים אין בזה גדר ביטול מצות עשה. אך יש לדחות דלא נקט החרדים אלא עשה דעובר בכל ענין אבל ביטול מצ"ע אין כאן אלא

מצות הזר בברכת כהנים

כשיש כהנים אחרים וכשאנו מתברך בציבור אחר, ועוד דאין דרך החרדים להרחיב בפרטי הדין אלא להביא את כל מצוות התורה ולפיקך כתב רק העשה והלאו הבא מכל"ע, ודו"ק.

ועיין בטו"א (מגילה כ"ג ע"ב) שתמה בדברי הרשב"א דאין נשיאת כפים בכלל דבר שבקדושה שצריך עשרה [אלא דצריך י' מפני שמזכיר שם ה' כמו בברכת הזימון, ועיין שם בר"ן שגם מדבריו מוכח דאין ברכת כהנים בכלל דבר שבקדושה], דאף דרק הכהן מברך מ"מ נשיאת כפים מתקיימת גם ע"י כל העשרה, ומבואר בדבריו כעין סברת ההפלאה, אך באמת גם לדרכנו מובן כל סגנונו עי"ש ודו"ק.

ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' כ"ב) הביא יסוד זה של החרדים [ובטעות החליפו שם חרדים ביראים], וחידש החת"ס דכהן המברך בציבורא אחרינא אין זה משום מצות עצמו אלא כדי להוציא את ישראל יד"ח להתברך, ומתבאר מדבריו דאין מצות ישראל לסייע לכהן אלא להתברך בעצם.

ובעיקר הדבר נראה בכונת החרדים כמ"ש לעיל דאין מצות ישראל משום הכהן אלא דזה רצון ה' שיתברכו דזה כל ענין הברכה ואף דהברכה חלה על העם שבשדות נראה דיש ברכה יתירה על העומד כנגד הכהנים ועיין בלשון החרדים, ודו"ק.

[ובגוף גדר מצות האשה ביבום עיין בתוספת יום הכפורים (סוף יומא) דנקט דבאמת אין האשה מצווה במצות יבום, אך מכיון שא"א לקיים את המצוה אלא על ידה דוחה עשה ידיה ללאו דידה, והגרעק"א השיג עליו בהגהותיו שם דביבום הוי האשה בכלל המצוה ממש ויש בה ממש מצות עשה, עי"ש ודו"ק בכ"ז].

במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות

במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות שתהא למשמרת שלום

"דרש רב עזרא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב ישא ה' פניו אליך. אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה" (ברכות כ' ע"ב).

ומעודי תמהתי למה זוכים אנו לנשיאת פנים דוקא בזכות חומרא זו שמחמירים אנו לברך ברכת המזון על כזית וכביצה, ולמה לא אמרו שמחמירים על עצמם לברך ג' ברכות בברכת המזון, ולקרוא ג' פרשיות בקריאת שמע, ומחמירים על עצמם להתפלל ג' תפילות בכל יום, דכל אלה הוי מדרבנן, וכולם חומרא שתיקנו חכמים מעבר למצות התורה.

ונראה בעומק הדברים.

דהנה מקור המצוה דברכת המזון הוא מה שכתוב (דברים ח' ז' - י'):

"כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר. ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטבה אשר נתן לך".

ולפי פשוטו של מקרא פסוק זה לא מצוה בלבד יש בו אלא אף הבטחה, דהבטיחה תורה דכאשר נבא לארץ ישראל שהבטיח הקב"ה לאבותינו להנחיל לנו נאכל ונשבע מפרי הארץ, ונברך את ה' אלוקינו על הארץ הטובה.

אמנם יש ולא נזכה לראות בהתגשמותה של הבטחה זו, ואף שנזכה לחונן את עפרה של ארץ הקודש לא יהיה בידינו לאכול לשבוע, ולא יהיה בידינו להחיות נפשנו ולהנצל מחרפת רעב, ואף על פי כן נודה לשמו הגדול על

במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות

רחמיו וחסדיו המרובים עלינו.

והוא שאמר הקב"ה למלאכי השרת, וכי איך לא אשא להם פנים לישראל שאני אמרתי ואכלת ושמעת וברכת את ה"א, ואף כאשר אין אני עומד בהבטחה זו ואין להם די שובע, מ"מ נושאים הם לי פנים לפנים משורת הדין ומחמירים הם על עצמם לברך על מעט השפע שהשפעתי להם, עד כזית ועד כביצה, אף אני אשא להם פנים ואנהג עמהם במדת הרחמים מדה כנגד מדה, וכשם שהם נושאים לי פנים אף אני אשא להם פנים ברחמים ובחמלה.

ונראה לפי דרכנו בביאור התפילה שאומרים בסוף ברכת המזון "במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות שתהא למשמרת שלום". ולא מצינו נוסח דומה בכל סדרי התפלה ולא ראיתי ביאור מספיק בלשון תפילה זו.

ונראה שכל תפילה זו מכוונת כנגד ברכת כהנים, ומישך שייכי לברכת המזון לפי"ד הגמ' הנ"ל בברכות, ומבקשים אנו **במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות**, דהיינו מלאכי השרת ופמליא של מעלה ששאלו איך אתה נושא להם פנים לישראל, כולם ילמדנו על אבותינו ועלינו זכות שתהא **למשמרת שלום**, וכולם יודו וישבחו להקב"ה שציווה ישא ה' פניו אליך... **וישם לך שלום**. ונשא **ברכה מאת ה' כמ"ש יברך ה' וישמרך...** ונמצא חן ושכל טוב עמ"ש **ויחונך**.

ולכל זה זוכים אנו בזכות ברכת המזון שמחמירים אנו על עצמנו עד כזית ועד כביצה.

[זמירות לשבת מנחת אשר עמוד צ"ג]

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

